

живання. Дослідження мовних картин світу, тобто відображення світу у свідомості того чи іншого етносу є одним з напрямків сучасної лінгвістики, що знаходиться на етапі становлення. Перспективи подальших досліджень з цієї тематики полягають у детальному вивченні кожної з зазначених вище лексичних груп на матеріалі сучасної німецької мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бациевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. – К.: Академія, 2004.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 4-е изд. – М., 1990.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – М., 1976. – 248 с.
4. Гумбольдт В. фон Характер языка и характер народа // Язык и философия культуры. М., 1985. – С. 370–384.
5. Денисенко С.Н. Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську та російську мови. – Вінниця, НОВА КНИГА, 2005.
6. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004.
7. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. – М.: Наука, 1980.
8. Маслова В.А. Лингвокультурология. – Москва, 2001.
9. Назарова С.Н. Устойчивые словесные компоненты с национально-культурной семантикой в современном немецком языке (Опыт синхронного исследования). Дис... канд. филол. наук. – К., 1987.
10. Потебня А.А. Язык и народность // Мысль и язык. – К., 1993. – С. 158–185.
11. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля. – К, 2008.
12. Евсюкова Т.В. Лингвокультурологическая концепция словаря культуры: Автореф. дис...д-ра филол. наук. – Нальчик, 2002.
13. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – Москва, 1986.
14. Уфимцева А.А. Лексическое значение (принцип семиологического описания лексики). – М.: Наука, 1986.
15. Großwörterbuch. Deutsch als Fremdsprache. – Berlin und München: Langenscheidt KG, 2003.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Франко – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Економіко-правового інституту та факультету слов'янських мов Київського національного лінгвістичного університету.
Наукові інтереси: дискурсологія, міжкультурна комунікація.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЦІННІСНИХ КОНЦЕПТІВ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ірина ЧЕРНИШЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті викладені результати аналізу текстів, що належать до сфери соціально-політичного дискурсу української мови, та результати експериментального опитування українського населення. Під час аналізу були виокремлені ключові цінності української лінгвоспільноти та визначена частотність їх вербалізації. Результатом експерименту стало встановлення ієрархії цінностей у свідомості українців.

The article deals with the results of the texts' analysis belonging to the social and political sphere of Ukraine. The results of the experiment survey of Ukrainian people are also revealed. After analysis the main values of Ukrainian linguistic community and their frequency of usage were found out. Due to the experiment the hierarchy of values in the conscience of Ukrainian people was built.

Актуальність тематики та постановка проблеми. Ціннісні орієнтації тієї чи іншої епохи беруть участь у формуванні типу особистості, її поведінкових і ментальних навичок, в цій ролі пронизують собою всю культуру, всі універсалії цієї культури. При цьому кожна нація має свої традиційні цінності, для яких характерні стабільність і певний консерватизм. Традиційні цінності народу відіграють особливу роль – вони "формують те нерозчленоване осереддя, притаманне кожній національній культурі, завдяки якому, власне, й говорять про певну специфіку того чи іншого етносу – "душу народу", його культуру, психологію, ментальність" [8: 24].

Лінгвокультурологічні дослідження та дослідження мовних картин світу активно проводяться на сучасному етапі як зарубіжними, так і вітчизняними лінгвістами (В.М. Телия, В.А. Маслова, В.В. Красних, О.С. Кубрякова, О.В. Кунін, Ю.С. Степанов, І.О. Голубовська, С.А. Жаботинська, О.О. Селиванова, Т.В. Радзієвська, А. Вежбицька, R.M. Keesing, G. Lakoff, R. Gackendoff та ін.).

Мета статті полягає у виокремленні ключових цінностей у картині світу української лінгвосвідомості та експериментальна перевірка ієрархії цінностей українців.

З цією метою ми проаналізували тексти сучасного суспільно-політичного дискурсу України й ті цінності, які лексикалізуються в ньому. На наступному етапі був проведений психолінгвістичний експеримент та опитування українського населення.

Матеріалом аналізу слугували газетно-публіцистичні тексти, виступи та промови політиків, урядовців, суспільних діячів, результати різноманітних опитувань населення, які проводилися в Україні з 2000 року.

Обмежений обсяг статті надає змогу лише частково висвітлити результати дослідження. Більш докладне викладення матеріалу буде запропоновано у монографії автора.

Поняття "цінності" та "традиційні українські цінності" отримує широке висвітлення у текстах соціально-політичного дискурсу в Україні. Це пояснюється цілою низкою факторів.

Перш за все хочемо зазначити, що сьогодні існує соціальна потреба в науковому обґрунтуванні духовних ціннісних основ як соціокультурної передумови безпеки українського суспільства в умовах кардинальної зміни ціннісних орієнтацій та загострення глобальних небезпек. Реальний стан духовності українського суспільства є критичним. Про це свідчать величезна кількість виступів, статей і аналізів у соціально-політичному дискурсі країни. Наприклад, В.В. Горлинський вважає, що порушену проблему для українського суспільства актуалізують наступні чинники:

- криза світоглядних засад, зумовлена зламом старих та не сформованістю нових стратегічних пріоритетів на пострадянському просторі;
- поляризація ідеологем і відповідних цінностей в українському суспільстві, що виражається в різноспрямованості геополітичних векторів його розвитку та може сприяти розколу нації;
- поява інформаційних технологій для маніпулювання свідомістю громадян в інтересах окремих політичних та інших груп;
- духовна маргіналізація, відсутність духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації значної частини населення і зростання на цьому тлі впливу нерелігійних псевдодуховних організацій, тоталітарних сект, громадянська індиферентність населення;
- вимивання національних і традиційних цінностей українського народу та нав'язування масовій свідомості примітивних утилітарних смислів споживання і репродуктивного існування як наслідок глобалізаційного процесу [3: 1].

Унаслідок переходу суспільства в фазу інформаційного розвитку і підвищення ролі інформаційних технологій, економічний та технологічний прогрес і безпека суспільства дедалі більше визначатимуться духовно-інтелектуальним розвитком соціуму [2: 16]. Інформаційну й духовну сфери аналітики сьогодні розглядають як поле бою нового типу війн – духовно-моральних, які ведуть за цінності та інтереси. Така війна, вважає Л. Шершньов, *"б'є по сутнісній основі людини, її культурному ядру моральності, ментальності"* [2: 2].

Багато труднощів і проблем у суспільно-політичному розвитку постали перед українським суспільством і через процеси глобалізації, і через недостатньо чітку ідентифікацію населення країни як українців, і недостатнє ототожнення громадян України з певною нацією, культурою, ідеологією. Як зазначають спеціалісти, політологи, науковці, найбільші труднощі, що постали перед Україною полягають у наступному: *"Повільні процеси набуття української національної ідентичності, поляризація суспільства за культурно-мовною та ідеологічною ознаками, відсутність спільних для всього населення України політико-ідеологічних цінностей, міжетнічні та міжконфесійні тертя і конфлікти, недовіра до влади, низька правова культура, аполітичність і недостатня громадянська свідомість населення тощо"* [13: 27].

За даними одного із соціологічних опитувань лише 45% наших громадян вважають себе передусім громадянами України, а представниками свого етносу, нації – 2,5% [5: 4]. Іншими словами про національну ідентичність мова не йде, хоча очевидно, що повна самоідентифікація неможлива без співвіднесення себе з певним етносом, нацією, культурою, мовою, релігією, історією.

Такий стан пояснюється ще і тим, що сьогодні в українському суспільстві відбувається зміна кількох ціннісних систем, які складали основу суспільства і держави. *"На зміну радянській системі декларації сурогатно-колективних, патерналістських цінностей, яка існувала кілька десятиліть, формується нова система цінностей, яка передбачає чітку орієнтацію українців на європейські цінності, на значні ціннісні досягнення українського"*

народу, на моральне оздоровлення суспільства, зростання значення цінностей та культури громадянського суспільства в загальному розвитку української політичної нації порівняно з цінностями держави" [7: 75].

На думку М. Жулинського та інших політологів ідентифікація нації та певною мірою національних культур відбувається через культурні стереотипи, але діалог націй як культурних систем проходить і в плані рецепції, й у плані трансляції власних культурних цінностей. Для того, щоб мобільно транслювати свою культуру в глобальний світ, слід мати відповідні, передусім державні механізми, відповідну систему, яка б забезпечувала й рецепцію, і трансляцію культурних цінностей. Саме в цьому контексті розглядається питання національної держави – держави суверенної, самоутвердження якої відбувається шляхом самоутвердження нації, що усвідомлює свою відповідальність за збереження власної культури, мови, історії, традицій – всієї системи базових цінностей та пріоритетів свого цивілізаційного розвитку [5: 4].

Можна погодитися з Г.П. Дашутіним та М.І. Міхальченком у тому, що "для України пошук нової системи ідеалів і орієнтирів є сьогодні складним, але важливим завданням. Без цього пізнавального і світоглядного пошуку неможливо розробити програми економічних, політичних, освітянських та інших реформ, подолати системну кризу, яка розхитує суспільну будівлю" [4: 12].

Справедливими є і слова Анатолія Гальчинського: "Переконаний у тому, що нині чи не найсуттєвішим дефіцитом у нашій свідомості, як і в державотворчій політиці загалом, є брак національної гідності, власне, того, чим завжди вирізнявся український народ" [5: 4].

На думку більшості авторів текстів соціально-політичного дискурсу в основу концепції соціо-гуманітарного розвитку українського суспільства мають бути покладені найголовніші цінності ліберальної демократії – людина, свобода, гідність, справедливість. Це можливо тільки за умови поєднання цілей, інтересів і цінностей українського суспільства з гуманітарними стандартами євроатлантичної цивілізації. Українському народу це дозволяє етнічна культурна самосвідомість, виплекана на християнських моральних і духовних цінностях. Отже, "без випереджаючого накопичення гуманітарного, передусім інтелектуального потенціалу, без визначення національних базових цінностей, що стануть наріжним каменем самоідентифікації та самоорганізації й зарядять українське суспільство енергією державного самоздійснення, нам не судилося втішатися вповні свободою" [5: 4].

У такій ситуації питання консолідації нації навколо спільних цінностей набуває особливого значення. Виявлення таких цінностей, їх дослідження та прищеплення їх населенню – важливі завдання гуманітарних наук та гуманітарної політики держави. Кожна людина має певну систему світогляду або світоглядно-ціннісних настанов, яка включає особисті сенсожиттєві та ціннісні орієнтації і визначає ставлення індивіда до навколишнього світу взагалі, а отже, і ставлення до держави та її інститутів, до оточуючих явищ суспільного, політичного та особистого життя. Система світоглядно-ціннісних настанов визначає ступінь значущості та переважності для суспільного суб'єкта тих чи інших суспільних явищ, із вважанням на що вибудовується їх певна ієрархія. Саме такою світоглядною системою та ієрархією життєвих цінностей керуються у своїй діяльності суб'єкти суспільної дії – окремі держави, державні інститути, суспільні прошарки, групи інтересів, політичні партії, окрема людина.

У філософській та соціологічній літературі до системи світоглядно-ціннісних орієнтацій індивіда відносяться певні сенсожиттєві настанови, система ідентифікацій, тобто ціннісні ознаки, які слугують критерієм для ототожнення суб'єкта з певними суспільними, професійними, культурними й історичними групами; також морально-етичні норми, цінності і уявлення, зокрема, про "добро" і "зло", справедливість, право, обов'язок, місце індивіда у суспільстві [13: 27]. Іншими словами, світоглядно-ціннісні орієнтації і індивіда, і суспільного суб'єкта є чинником, що визначає зміст ідентифікації та критерії відбору ознак, за якими відбувається така ідентифікація.

Криза ознак ідентичності полягає у відсутності або знеціненні серед певної категорії населення конкретних ознак, навколо яких мала б формуватися така ідентичність. Невирішеність завдання з формування української громадянської нації й, відповідно,

української національної ідентичності полягає у відторгненні більшою частиною населення тих цінностей, які держава досить довгий час пропонує як засіб консолідації.

Як результат сьогодні в Україні спостерігається криза моральних норм і ідеалів, що безпосередньо пов'язана з кризою культурної і цивілізаційної ідентичності, частиною якої виступають ці моральні норми. Морально-етичні норми втрачають свою регулюючу функцію щодо морально прийнятної поведінки індивідів у суспільстві. Відбувається погіршення психічного почуття індивіда в суспільстві, падіння загальної культури поведінки індивідів, зростання антигуманних проявів у міжособистісних стосунках, збільшення кількості тяжких злочинів щодо здоров'я та життя людини, збільшення кількості самогубств і масштабів захворювання на "соціальні" хвороби, що є небезпечними для життя людини та руйнівними для психіки, – туберкульоз, СНІД, наркоманія, алкоголізм [13: 27].

Виявлення національних цінностей у свідомості українців може бути здійснено за допомогою аналізу соціологічних опитувань населення країни. На сучасному етапі в Україні проводиться досить велика кількість різноманітних опитувань населення щодо життєвих цінностей та їхньої ієрархії у світогляді українців. Наведемо результати декількох з таких опитувань, оскільки вони дадуть нам змогу виявити які саме цінності входять у структуру особистості українців.

У 2005 році Інститутом проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління при Президентові України була зроблена спроба експертної оцінки значущості тих або інших цінностей для розвитку суспільства. За результатами опитування найбільш високу оцінку отримали такі цінності, як: *духовність* – 73%, *сімейні цінності* – 71%, *свобода* – 70%, *мир і злагода* – 68%, *національно-культурні цінності* – 68%, *патріотизм* – 67%. Цінностями другого ешелону виступають: *гуманізм* – 53%, *матеріальні цінності* – 50%, *релігійність* – 48%, *християнські цінності* – 44%, *європейські цінності* – 43%. Не отримують підтримку українців *комуністичні й соціалістичні цінності* – 71% низької підтримки, *капіталістичні* – 51%, *американські* – 51%, *соціал-демократичні* – 47% [7: 1]. Ціннісну картину сучасного українського суспільства в її перевагах можна розглядати в рамках тенденції зсуву від цінностей тоталітарної колективності до пріоритетів цінності людини, її свідомості в системі рушійних сил саморозвитку суспільства.

Соціологічна служба Центру ім. Разумкова провела 21 – 29 квітня 2003 року опитування населення і з'ясувала, що найбільше щастя (тобто найцінніше) для українців – це *впевненість у завтрашньому дні*. Так вважає майже кожен третій сучасний українець (28,8%). На думку 26,7% опитаних, запорукою справжнього щастя є родинне вогнище, *сім'я*. Кожен десятий українець (10,8%) першочерговою передумовою для побудови власного щастя назвав наявність значної суми *грошей*. Далі йде *кохання* (7,2%), *цікава робота* (6,6%), *чиста совість* (5,7%), *відчуття своєї необхідності* (5,2%), *власний будинок* (3,5%). І лише 2% українців вважають, що основне для щастя – *свобода, незалежність* [1: 264].

У грудні 2003 року були оприлюднені результати соціологічного опитування, яке провели центр "Соціальний моніторинг" та Український інститут соціальних досліджень. Найбільше респондентів – 73% – висловилися, що почуття щастя визначає *здоров'я* (власне та близьких людей). Чимало опитаних також зазначили, що щасливі вони через *сім'ю, гроші, дітей, упевненість у завтрашньому дні, кохання та надійних друзів*. Цікаво, що п'ята частина населення нашої держави була б щаслива, якби у світі панував *спокій та злагода*, а наша держава зміцнила б свій авторитет [1: 264].

В іншому дослідженні з вивчення ієрархії життєвих цінностей викладачів у двох технічних ВНЗ України було виявлено, що на першому місці – *сім'я*, на 2-3-му – *пізнання й здоров'я*, на 4-му – *робота*, на 5-му – *матеріальне благополуччя* [1: 264].

Результати соціологічного дослідження ціннісних орієнтацій населення Закарпаття, яке здійснив І. Минович у 2001 році, засвідчили, що ціннісні орієнтації закарпатців зазнали істотних змін, для них характерна нестабільність, суперечливість, амбівалентність. Однак, збереглися такі загальнолюдські цінності: *гуманізм, гідність, праця* та інші. 62% опитаних вважають *працю* визначальною умовою свого життя й соціального самопочуття, водночас 20,1% не задоволені своєю працею, її умовами; 32,6%, щоб поліпшити свій *матеріальний стан*, мають намір поїхати "на заробітки" за кордон, 22,7% – займатися бізнесом, 13,9% –

працювати на кількох роботах. Традиційне розуміння праці, зазначає автор, дедалі більше набуває в закарпатців підприємницького забарвлення. Водночас чимало закарпатців боїться поглиблення матеріальної нерівності. Тобто ціннісні орієнтації можуть змінюватися відповідно до змін у суспільстві, умов життєдіяльності людини, її потреб тощо [6: 172].

Важливим є питання виявлення життєвих цінностей сучасної молоді, оскільки вони – показник процесу трансформаційних змін, які відбуваються в Україні. Молодь є найбільш сприятливою до процесів трансформації суспільства категорією населення. Соціальні проблеми, що потребують свого вирішення на шляху соціального становлення молоді, наявні у всіх сферах її життєдіяльності. *"Наявність стійких ціннісних орієнтацій характеризує зрілість людини і забезпечує її стійкість і стабільність. Так, наприклад, стійка структура ціннісних орієнтацій визначає такі якості особистості як активність життєвої позиції, наполегливість у досягненні мети, дотримання певних принципів, цільність, надійність. І навпаки, суперечливість у ціннісних орієнтаціях зумовлює непослідовність, непередбачуваність поведінки людини, нерозвиненість ціннісних орієнтацій людини зумовлює її інфантилізм, переважання зовнішніх стимулів у поведінці особи, а, отже, і конформізм, безликість людини"* [18].

Організація "Молодіжна Альтернатива" провела своє опитування серед студентів провідних київських вузів, і, виходячи з його результатів, можна зробити наступні висновки.

Серед життєвих цінностей сучасної молоді України перше місце посідає сім'я (щодо важливості родинних цінностей, 47,5% респондентів відповіли "дуже важливі" і 39,5% – "скоріше важливі"). Важливе місце в ієрархії цінностей молодих людей займають стосунки з друзями (дуже важливі – 58% і скоріше важливі – 35%) і матеріальний добробут (дуже важливий – 43%, і скоріше важливий – 48,5%), а також різні аспекти трудової діяльності. За рівнем важливості серед цінностей трудової діяльності на перше місце вийшов чинник оплати праці (52,5% респондентів). Важливими також є ознака "цікава, змістовна робота" (31%), "перспективність" (23,5%), "можливість зробити кар'єру" (9%). Прагматична орієнтованість сучасної молоді зумовлює те, що суспільна значимість праці відходить на другий план. Крім того, власні інтереси (47,5%) виявились важливішими за інтереси спільноти (17,5%) та держави (11%). Слід зазначити, що, незважаючи на високу пріоритетність дозвілля для переважної більшості опитаних, все ж половина з них (48,5%) визнала, що готова жертвувати дозвіллям заради роботи [18: 5].

Прагматичні цінності переважають і в загальнополітичних орієнтаціях молоді. На питання, "Що для України зараз потрібно більше за все?", відповіді розділились наступним чином: економічний добробут – 41%, правова держава – 29,5%, демократичні ініціативи – 18,5%.

За даними багатьох соціологічних досліджень у нинішніх умовах молоде покоління дуже стурбоване економічними проблемами [10]. Проведені опитування молоді в травні 2000 р. Українським інститутом соціальних досліджень виявили, що 60% юнаків і дівчат непокоїть загальне падіння рівня життя, а більше половини з них – незадовільне становище економіки в цілому. Молодь виокремлює як найважливіші й деякі інші проблеми, зокрема більше половини респондентів турбує високий рівень злочинності, а відсутність нормальних можливостей для навчання – більше третини. Але найбільше (62%) молодих громадян непокоять проблеми працевлаштування [12: 1].

Однією з насущних проблем для молоді виступає проблема бідності. Більшість молоді, у тому числі й ті, хто навчається, сьогодні прагне працювати й мати власні джерела існування. Про це свідчить досить високий (55%) рівень економічної активності громадян віком 15-29 років. Однак, безробіття перш за все уражає молодь як носія робочої сили невисокої кваліфікації. Бідність не стимулює почуття внутрішньої свободи індивіда. Соціальне розмежування українського суспільства породжує агресивність, екстремізм, озлобленість проти влади. Надзвичайно складною для вирішення є проблема забезпечення молоді житлом. За даними державної статистики на початок 2000 р. на квартирному обліку перебувало понад 93 тис. молодих сімей, а впродовж попереднього року квартири одержали лише 752 сім'ї, або 0,8%. Порівняно із середнім показником по країні темпи надання квартир молодим сім'ям удвічі нижчі [16].

Освіта для більшості молодого покоління стає засобом підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, прискореного соціального становлення взагалі. Тому юнаки та дівчата, визначаючись із вибором професії, зважають не лише на свої уподобання, а й враховують попит на спеціалістів відповідного профілю, географію попиту на робочу силу відповідної кваліфікації тощо. Проте вони змушені також брати до уваги й витрати, неминучі під час набуття освіти. Тобто молодь звертає увагу на місце розташування навчального закладу, матеріальні умови навчання, рівень оплати тощо.

Молоде покоління занепокоєне станом свого *здоров'я*, що ускладнюється все меншою доступністю лікування для населення. Тому в сучасних умовах, крім використання комплексу санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та організаційних заходів, спрямованих на боротьбу та профілактику інфекцій і неінфекційних хвороб, фінансування державних, національних та галузевих програм щодо запобігання і боротьби з багатьма хворобами і активне їхнє впровадження, особливої уваги потребує пропаганда та формування здорового способу життя в молодіжному середовищі. Нагальної реалізації потребує комплекс заходів як на загальнонаціональному, так і на рівні регіонів щодо формування дбайливого ставлення молодого покоління до свого *здоров'я* як до однієї з найбільших цінностей.

Молодь не надає належного значення проблемам виховання, зокрема *патріотичного*. Багато хто з молодого покоління не відчуває гордості за належність до України, за український народ. Так, за результатами опитування молоді віком 15-28 років у травні 1997 р. 23% респондентів не пишаються або "скоріше, не пишаються", що є громадянами України. Опитування в жовтні наступного року виявило такий розподіл відповідей на запитання "Чи хотіли б Ви народитися та жити в іншій країні?": 41% респондентів відповіли ствердно, 36% – заперечно, а 23% – вагалися із відповіддю на це запитання. Причому серед наймолодшої вікової групи опитаних (15-17 років) розподіл відповідей становив відповідно 48, 28 і 24% [10: 19]. Зрозуміло, що не лише матеріальні негаразди спричиняють такі настрої серед молоді. Вочевидь, даються взнаки порушення спадковості поколінь, прогалини у вихованні дітей та підлітків у сім'ї, школі, низькопробна масова культура, недостатня робота щодо збереження та відродження народних традицій.

Важливе значення для виявлення та визначення цінностей мають національні символи. Організація "Українське демократичне коло" представило результати всеукраїнського опитування, проведеного 29 листопада – 9 грудня 2002 року на замовлення Інституту політики. Вибіркова сукупність репрезентує доросле населення України й охоплює усі регіони країни. Методом особистого інтерв'ю за місцем проживання було опитано 2000 респондентів віком 18 років і старших. За результатами опитування сучасна Україна постає перед нашими співвітчизниками у багатьох символах. Щонайчастіше називались державні символи (прапор, герб) України (10%), хліб (8,5%), культура, мова і пісня (5,1%), народ України та його якості (4,5%). Водночас, слід звернути увагу на питому вагу негативних символів – злиденність, соціальна незахищеність (7,5%), занепад, безлад, безвихідь (5,6%), корупція та злочинність (2,7%) [15].

Майже абсолютна більшість наших співвітчизників (68,9%) вважає, що Україна повинна йти шляхом вступу до Європейського Союзу. Зовсім не згодні з цією думкою лише 6,1%. 37,3% опитаних згодні з тим, що Україна повинна робити все необхідне для вступу в НАТО, водночас, 41% – проти, а кожен п'ятий (21,7%) вагався з відповіддю [11: 4].

На жаль сьогодні ми спостерігаємо поглиблення прірви між *людиною* і *владою* в Україні. Через це множаться соціальні проблеми й як наслідок поширюються *соціальний цинізм, страх за своє майбутнє, соціальна апатія та безнадія*. Проведені Центром ім. Разумкова 22 – 28 липня 2004 року в усіх регіонах України опитування (було опитано 2014 респондентів віком старше 18 років) свідчать: 82% не відчувають себе господарями незалежної держави, бо основні проблеми народу в Україні постійно не розв'язуються. Опитані вважають, що свідченням цього є *низький рівень зарплатні та пенсій* (76%), *безробіття* (53%), *зростання цін* на комунальні послуги, енергоносії, транспорт (41%), *хабарництво* та *корупція* в структурах державної влади (38%), *неможливість* отримати потрібну *медичну допомогу* (37%). 49% опитаних вважають, що Україна справді незалежною державою не стала ("Дзеркало тижня", 21 – 27 серпня 2004 р). Усі ці явища можна віднести до антицінностей щодо традиційних українських цінностей.

Таким чином, запропонований аналіз корпусу текстів соціально-політичного та соціологічного дискурсів української мови дозволив виявити наступні цінності, притаманні свідомості українців. Центральне місце у ціннісній ієрархії займають цінності: *щасливе сімейне життя та діти, здоров'я, праця та цікава робота, матеріальний добробут та гроші, кохання та любов, дружба та наявність вірних друзів, впевненість у собі та у завтрашньому дні*. На периферії ціннісної свідомості знаходяться такі загальнолюдські цінності як *гідність, свобода, мир і злагода, патріотизм, гуманізм, релігійність і віра, життєва мудрість*. Серед інструментальних цінностей українців найважливішу роль відіграють наступні: *чесність, відповідальність, чуйність, толерантність, доброзичливість, вихованість, життєрадісність, освіченість, акуратність, самоконтроль, ретельність*.

До антицінностей, виявлених у свідомості українців та у текстах зазначеного дискурсу, можна віднести наступні: *бідність, злочинність, безробіття, агресивність, екстремізм, озлобленість проти влади, нігілізм, апатія, хабарництво, корупція*.

Однак, запропонований аналіз і перелік цінностей у ціннісній системі українців не дозволяє виявити їхнього ранжування, тобто місце, яке кожна з них займає у ціннісній ієрархії українців. Таке ранжування було здійснене нами у результаті проведеного експерименту.

Експериментальне дослідження здійснювалося в 2007 – 2009 роках серед населення України та Великої Британії. Українська вибірка становить 100 осіб, серед яких 36 чоловіків і 64 жінки. Серед опитаних – 54 особи у віці від 18 до 25 років; 27 осіб у віці від 26 до 45 років і 19 осіб у віці від 45 і більше.

Опитуваним були запропоновані переліки термінальних та інструментальних цінностей (за методикою М. Рокича) [14: 637–641].

М. Рокич поділяє цінності на дві групи – цінності-цілі (термінальні) і цінності-засоби (інструментальні). Ця класифікація була адаптована Д. Леонтьєвим у російській аксіології [9].

Аналіз за шкалою "термінальні цінності" показав (Рис. 1), що з-поміж 18 цінностей українська вибірка поставила на перші шість позицій наступні цінності: *здоров'я* (фізичне і психічне), *кохання* (духовна і фізична близькість з коханою людиною), *щасливе сімейне життя* (подружжя, діти, вірність), *цікава робота, впевненість у собі* (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч), *друзі*. Тут і далі цінності перераховано від найважливіших до найменш важливих.

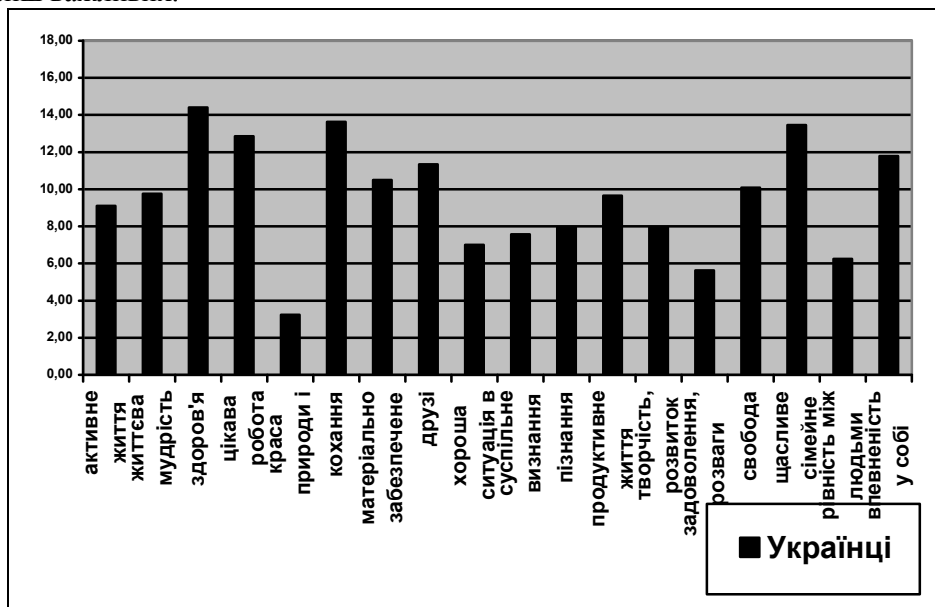

Рис. 1. Термінальні цінності українців. На осі абсцис (X) – перелік 18 термінальних цінностей методики М. Рокича. На осі ординат (Y) – середнє вагове значення кожної цінності у вибірці.

Аналіз найменш важливих "термінальних цінностей" української вибірки показав, що на останні п'ять позицій поставлено: *краса природи і мистецтва* (переживання прекрасного в природі і мистецтві), *задоволення, розваги* (дозвілля, приємне, необтяжене проведення часу, відсутність обов'язків), *рівність між людьми, щастя інших* (рівні можливості для всіх, добробут, розвиток, досконалість інших людей, всього народу, людства в цілому), *хороша ситуація в країні* (збереження миру між народами), *суспільне визнання* (повага навколишніх, колективу, колег, товаришів). Тут і далі цінності перераховано від найбільш знехтуваних до найменш знехтуваних.

Аналіз за шкалою "інструментальні цінності" засвідчив (Рис. 2), що для української вибірки найважливішими (тобто серед перших шести місць) у людині є такі риси: *відповідальність* (почуття обов'язку, уміння дотримувати слова), *чесність* (правдивість, щирість), *освіченість* (широта знань, висока загальна культура), *вихованість* (гарні манери, ввічливість), *життєрадісність* (почуття гумору), *незалежність* (здатність діяти самостійно, рішуче).

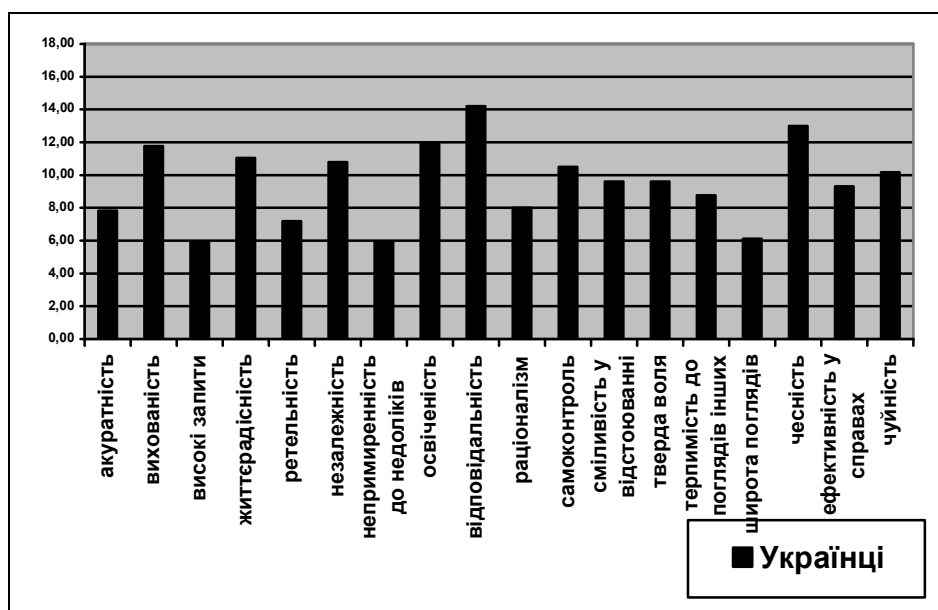

Рис. 2. Інструментальні цінності українців. На осі абсцис (X) – перелік 18 інструментальних цінностей методики М. Рокича. На осі ординат (Y) – середнє вагове значення кожної цінності у вибірці.

Аналіз найменш важливих "інструментальних цінностей" української вибірки засвідчив, що на останніх п'яти позиціях були поставлені такі цінності: *непримиренність до недоліків* (у собі й інших), *високі запити* (високі вимоги до життя і високі домагання), *широта поглядів* (знання, приймання і терпимість до поглядів, що не співпадають із власними), *ретельність* (дисциплінованість), *акуратність* (охайність, уміння тримати в порядку свої речі, порядок у справах).

Таким чином, експериментальне дослідження підтвердило, що найбільш важливі для свідомості ціннісні концепти активно вербалізуються у сучасному соціально-політичному дискурсі, знаходять багаточисленні способи лексикалізації. Встановлена в результаті експерименту ієрархія цінностей української лінгвосвідомості в цілому співпадає з переліком цінностей, що були виокремлені в результаті аналізу суспільно-політичних текстів.

Перспективою дослідження є вивчення способів вербалізації найважливіших цінностей різних культур у мовних картинах світу, описання відповідних ціннісних концептів та побудова їхньої структури, що віддзеркалюється у свідомості національної мовної особистості.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Брийовська І. Крос-культурний аналіз ціннісних орієнтацій працівників підприємств // Вісник Львівського університету. Філософські науки. Вип. 6., 2004. – С.256 – 273.
2. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2004. – №3. – С. 15 – 24.
3. Горлинський В.В. Духовні координати безпеки суспільства. – http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnbl1&issue+2006_1
4. Дашутін Г.П., Михальченко М.І. Український експеримент на терезах гуманізму. – К.: Парлам. вид-во, 2001. – 335 с.
5. Жулинський М. Україна: випробування свободою, або чим зумовлюється прогрес нації // Дзеркало тижня № 38 (513) 25 вересня – 1 жовтня 2004.
6. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 165 – 177.
7. Кобля М.М. Цінності державного управління – <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-1/txts/KOBYLA.htm>
8. Кочетков В.В. Психологія межкультурних различий. – М.: ПЕР СЭ, 2002. – 232 с.
9. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций. – М.: СМЫСЛ, 1992. – 17 с. (Психодиагностическая серия. Вып.5).
10. Моніторинг громадської думки населення України // Інформ. бюл.: Спецвип. “Молодь-1997”. – К.: ЦСМ/УІМ, 1997. – № 9. – 33 с.; Моніторинг громадської думки населення України // Інформ. бюл. - К.: ЦСМ/УІСД, 1998. – № 10 (23). – 39 с.; Результати моніторингового опитування населення України стосовно соціального становища молоді. – 34 с.
11. Мониторинг социальных настроений населения стран постсоветского пространства. 6-я волна опросов. Ноябрь-декабрь 2006 г. – www.eurasiamonitor.org/ - 12k
12. Найважливіші соціальні проблеми молоді – <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=7&c=142>
13. Пирожено В.О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем // Страт. панорама. – 2005. – № 2. – www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=gupr3&issue=2006_2 - 23k
14. Практическая психодиагностика. Методы и тесты. Учебное пособие // Ред.-сост. Райгородский Д.Я. – Самара: Издательский Дом "БАХРАХ _М", 2003. – 675 с.
15. Символи та цінності сучасної України – <http://www.tomenko.kiev.ua/cgi/redirect?url=pk-14012003.html>
16. Слухання, щоб і глухі почули: Парламентська хроніка // Голос України. – 2000. – 15 червня.
17. Україна між минулим та майбутнім // Методичні матеріали до 10-річчя від дня прийняття Акту проголошення незалежності України – <http://www.library.kr.ua/archives/ukr10.html>.
18. Ціннісні орієнтації молоді. Дослідження "Молодіжної альтернативи" – <http://www.ya.org.ua/brochure/2002/003/000.htm>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Чернишенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка.
Наукові інтереси: порівняльне лінгвокультурознавство, когнітивна лінгвістика.

**КОНЦЕПТ СОНЦЕ У ПОЕТИЧНИХ ІДІОЛЕКТАХ
 Є. ГУЦАЛА ТА В. СИМОНЕНКА**

Світлана ШУЛЯК (Умань, Україна)

У статті розглянуто функціонування концепту сонце у поетичних ідіолектах Є. Гуцала та В. Симоненка. З'ясовано семантичні особливості, проаналізовано символічні ознаки, визначено значення досліджуваного концепту у формуванні поетичної картини світу.

The functioning of the concept „the sun” in the poetic ideolekt of E.Gutsal and V.Symontnko are investigated in the article. The sematic peculiarities are cleared, symbol features are analyzed, the meaning of the investigated concept in the forming if the poetic picture of the world are determined.

Останніми десятиліттями з'явилася низка мовознавчих праць, у яких предметом дослідження є мова художньої літератури в різних аспектах. Активно розробляється методологія лінгвопоетики такими вченими, як С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько, В.І. Кононенко, А.К. Мойсієнко, Н.В. Слухай, Н.М. Сологуб, Л.О. Ставицька, В.А. Чабаненко та ін.

Аналізуючи мову художнього твору, Н.М. Сологуб [10: 11] вказує: “Актуальним і перспективним видається дослідження мови творів чи окремого твору письменника через текст – як цілісної мовної єдності, де переплітаються картина світу народу, мовою якого пише письменник, та індивідуальна картина світу письменника, його світобачення”. Безумовно, багато питань теорії і практики лінгвістичного тлумачення тексту залишаються поки недостатньо дослідженими і висвітленими [7: 57].

Сучасна лінгвопоетика характеризується посиленням уваги до питань семантичного переосмислення художнього слова, збагачення його змісту. Поетичний контекст забезпечує емоційно-образну трансформацію лексики, сприяє образному наповненню процесів словесних перетворень, набуттю словами додаткових смислових відтінків значень, формує оказіональні семи, створюючи стилістичні ефекти.